

20 april 2016

Lustrumsymposium Waterveiligheid: de geschiedenis als drager voor de toekomst

Stichting Schilthuisfonds en Vereniging voor Waterstaatsgeschiedenis

SPEECH DELTACOMMISSARIS

Dank voor de uitnodiging om hier te mogen spreken, bij het gezamenlijke lustrum van de Stichting Schilthuisfonds en de Vereniging voor Waterstaatsgeschiedenis. Met een belangrijk thema: de waterveiligheid, met daarbij de geschiedenis als drager van de toekomst. Dit thema past uiteraard uitstekend bij het Deltaprogramma en het belang van een goede waterveiligheid van ons land, nu, vroeger, maar vooral ook in toekomst. Waarbij we – en dat is uniek in de wereld – een ramp vóór willen blijven én Nederland willen voorbereiden op een klimaatsbestendige en waterrobuuste toekomst. En dus niet, zoals we vroeger deden, alleen reageren na een ramp. Dat hebben we in ieder geval al geleerd van de geschiedenis.

De geschiedenis als drager van de toekomst, leren van het verleden voor de toekomst van onze Delta spreekt mij zeer aan. Op 14 januari was ik te gast op het symposium ter nagedachtenis van de watersnoodramp in 1916, 100 jaar geleden. Subtitel daar was dat “Watersnoodrampen van alle tijden” zijn. En dat klopt als je terugkijkt. Lees het boek “Waterwolven” van Cordula Rooijendijk (2009) er maar op na.

Je hoeft maar af en toe het nieuws te bekijken om in andere landen, ver weg en dichtbij te zien wat er gebeurt als je de bescherming tegen water niet op orde hebt. Dat was natuurlijk ook zo in Nederland, met de watersnoodrampen in 1916 en 1953 en de bijna overstromingen in het rivierengebied in 1993 en 1995. In onze laaggelegen delta zal het werk nooit af zijn: de zeespiegel stijgt, de bodem daalt, de extremen in de rivierenafvoeren nemen toe en tegelijkertijd willen we de toegenomen aantallen inwoners en waarde van onze bezittingen goed blijven beschermen. En hoewel we het vandaag vooral hebben over waterveiligheid wil ik ook het andere aspect van mijn werk, de zorg voor voldoende zoet water en een goede ruimtelijke inrichting, hier zeker noemen.

In Nederland hebben we een lange traditie hoe je een delta leefbaar en bewoonbaar kan houden.

Dat ging niet zonder slag of stoot. Rampen hebben zich door de eeuwen heen voltrokken, waarvan de inwoners zich herstelden, lessen trokken en vaak een nieuwe aanpak uitprobeerden. We reageerden altijd.

We werken sinds 2010 met elkaar aan een existentiële opgave voor ons land. De rol en functie van de Deltawet is bij dat werk een factor van zeer grote betekenis. De commissie Veerman, de tweede deltacommissie, adviseerde het maken van de Deltawet in 2008 aan de regering. Dat advies werd destijds terecht en met de vereiste spoed opgevolgd. Niet acuut, wel urgent.

Op dit moment, na 5 jaar in werking te zijn, wordt de Deltawet geëvalueerd op doelmatigheid en doeltreffendheid.

De inzet van de Commissie Veerman luidde: maak een institutioneel verband dat langer mee kan. Dat over kabinetsperioden heen kan blijven functioneren. Dat niet afhankelijk is van het missionair zijn van een kabinet of een politieke voorkeur. Dat waarborgt dat het werk doorgaat, ook als een bewindspersoon wellicht een andere prioriteit of interesse heeft. Dat advies leidde tot de Deltawet.

De Deltawet is sinds 1 januari 2012 van kracht. In de wet is vastgelegd dat er een jaarlijks Deltaprogramma is met maatregelen en voorzieningen voor een veilig en leefbaar Nederland nu en in de toekomst, een Deltafonds van ca. 1 miljard euro per jaar om de maatregelen te financieren en een deltacommissaris met bevoegdheden om alles te kunnen registreren en voor nationale besluitvorming gereed te maken. Dit was een belangrijk besluit van het kabinet Balkenende IV.

De bijzondere vormgeving van Deltaprogramma, Deltafonds en Deltacommissaris past bij de existentiële (water)opgave die er ligt voor ons land, dat immers voor ca. 60% overstroombaar is. De innovatieve en eigentijdse aanpak van deze opgave (governance) staat inmiddels model voor vele andere opgaven en dient als voorbeeld in het buitenland.

Met de aanpak van het Deltaprogramma willen we nu een ramp voorkomen. De (bijna) rampen in de vorige eeuw hebben met elkaar gemeen dat de zwaktes van de dijken en de programma's en ideeën voor oplossingen in alle gevallen al op de plank lagen (!), maar vanwege onvoldoende politiek bestuurlijke prioriteit of beschikbaar budget was voor de uitvoering blijkbaar eerst een ramp nodig. Harde en pijnlijke lessen.

We kunnen ons een nieuwe ramp niet meer permitteren. Want als het een keer misgaat, als de rivieren overvol zijn terwijl de zee het land binnendringt bij een zware storm of onze zeekeringen gesloten zijn en het rivierwater niet weg kan, dan loopt het kerngebied van ons land, de Randstad gevaar. Dat geldt ook voor andere delen van ons land, zoals de IJssel-Vecht delta. En dan zeg ik u, als dat mocht gebeuren, dan zijn we voor decennia uit de wedstrijd vanwege grote maatschappelijke ontwrichting. Dus is het logisch dat besloten is vooruit te werken om een volgende ramp te voorkomen en in elk geval om de rampenbestrijding op orde te hebben. Logisch, maar in de politieke besluitvorming niet eenvoudig. Dus dapper dat het kabinet Balkenende IV er wel voldoende aandacht voor heeft gehad en daarna met kracht is doorgezet

De aanpak binnen het Deltaprogramma heeft als belangrijk voordeel dat we tijd creëren voor het vinden van oplossingen en maatregelen in de relevante gebieden: de kust, het rivierengebied, het IJsselmeergebied, Rijnmond-Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta en het Waddengebied. De maatschappelijke vraag, het hogere doel staat centraal, we delen dezelfde waarden. Dat geeft verbinding en energie. We werken samen met alle betrokken partijen, ook buiten de overheid. Het zijn er velen. Ieder met zijn eigen verantwoordelijkheid. Als een eigentijdse overheid. De overheden gaan met bewoners in gesprek en iedereen die aan tafel wil, kan meepraten over zijn belang en zijn oplossingen. Vanuit een 'gedeeld eigenaarschap' en 'joint fact finding'. Ook dat is eigentijds en overigens gewoon fatsoenlijk.

Op Prinsjesdag 2014 werden de deltabeslissingen en voorkeursstrategieën in het Deltaprogramma 2015 voorgesteld. Kort daarna, in 2015, zijn ze in de herzieningen van het Nationaal Waterplan opgenomen en vormen nu staand beleid. Het begint nu dus pas echt.

Ondanks dat we tijd hebben om alles uit te voeren, moeten we wel tempo blijven maken zodat we ook daadwerkelijk aan de slag kunnen, daar ben ik óók voor aangesteld. De voorlopige horizon is 2050. Het Deltaprogramma 2015 schetst de kaders en geeft de normen voor het werk van de komende 30 jaar. We gaan al snel 20-25 miljard euro verspijkeren. Het wordt veiliger in dit land. De tijd hebben we nodig. Denk aan hoe lang het duurde voordat de Deltawerken klaar waren: zo'n 40 jaar. Ruimte voor de Rivier duurt ruim 20 jaar. In die tijd staat de wereld niet stil. Het klimaat verandert en ook op sociaal-economisch gebied verandert ons land.

Om op al die ontwikkelingen in te kunnen spelen werken we binnen het Deltaprogramma over deze lange periode zoveel mogelijk "adaptief". Met dit nieuwe concept van adaptief

deltamanagement brengen we verschillende, plausibele toekomsten in beeld, definiëren we oplossingen voor die toekomsten en zorgen we dat we altijd voorbereid zijn op nieuwe ontwikkelingen. Adaptief deltamangement betekent niet dat we ons beperken tot kleinschalige projecten of zaken uitstellen. Ook grootschalige ingrepen hebben een plek in de strategieën van het Deltaprogramma. Bijvoorbeeld de inzet van Rijnstrangen als retentiegebied, het beperken met de zeespiegel meestijgen van het winterpeil van het IJsselmeer en het aanpassen van de afvoerverdeling over de Rijntakken. Dat zijn lange termijn opties die we bewust open houden.

Maar we besluiten er pas over als de noodzaak helder is. Dus we houden goed de vinger aan de pols. Dat is adaptief deltamangement: nuchter, alert en goed voorbereid. Nu doen wat nodig is en bereid zijn om plannen aan te passen als daar aanleiding voor is.

Dat geldt ook voor het plan om een dam met zeesluizen in de Nieuwe Waterweg te bouwen. Die ingreep sluit ik niet uit – maar voor een besluit om die dam ook te bouwen, ergens de komende decennia, zijn meer bewijzen nodig. De aanpak van afgekeurde dijktrajecten en het verlagen van de rivierstanden bij piekafvoeren hebben voorlopig een hogere urgentie.

We zijn dus flexibel en kunnen inspelen op omstandigheden die veranderen. Om dit proces inhoudelijk te voeden gebruiken we binnen het Deltaprogramma de systematiek van meten, weten en vervolgens handelen. Daarbij maken we gebruik van alle monitoring die al door de verschillende partijen plaatsvindt, brengen dat samen en analyseren en beoordelen dat.

Met een adaptieve aanpak kunnen in de loop der tijd ook lokale maatregelen worden meegekoppeld met de uitvoering van bijvoorbeeld de waterveiligheidsmaatregelen. Op die manier wordt meer maatschappelijke meerwaarde gecreëerd; niet alleen waterveiligheid, maar ook de ambities voor bijvoorbeeld natuur, stedenbouw of recreatie. Een sprekend voorbeeld is natuurlijk de dijkteruglegging bij Lent waar niet alleen de Waal is verruimd, maar ook nieuwe stedelijke ontwikkeling wordt gerealiseerd. En bij Streefkerk langs de Lek wordt een klimaatdijk aangelegd. Met zo'n klimaatdijk keert zo'n dorp zich als het ware ineens naar het water toe, in plaats van zich te verschuilen achter hoge dijken. De dijk krijgt ook andere functies; er wordt op geleefd. Dát is de toekomst. Dat is winst. Meekoppelen, meer maatschappelijke meerwaarde creëren. Een ander mooi voorbeeld is de dijkversterking langs de Eems-Dollard. Hier worden innovatieve dijkconcepten toegepast, zoals een 'dubbele dijk'. En hier start binnenkort een interessante pilot 'de Kleirijperij'. Dit is een proef met een grote bak, waarin baggerspecie uit de Eems en Dollard geschikt wordt gemaakt als bouwstof voor dijken. De specie komt uit de vaargeulen naar Delfzijl en de Eemshaven, die op diepte gehouden moeten worden voor de scheepvaart. Slib kan mogelijk ook worden gebruikt voor het verbeteren van landbouwgrond in het gebied. Werk met werk maken dus!

Zo zijn er heel veel mooie voorbeelden te noemen waar de opgave voor waterveiligheid wordt gekoppeld aan andere ruimtelijke opgaven. In het komende Deltaprogramma 2017 wordt een kaart opgenomen waarop diverse voorbeelden met meekoppelkansen komen te staan. Ook voorbeelden vanuit de opgaven voor zoetwater en ruimtelijke adaptatie.

Het moet niet blijven 'hangen' op enkele voorbeelden en op pilots; uiteindelijk zou deze integrale aanpak onderdeel moeten worden van de reguliere manier van werken. Uit diverse studies binnen het Deltaprogramma – waaronder de studie Ruimtelijk Instrumentarium dijken – komt naar voren dat het samenwerken vanuit een gedeelde gebiedsvisie belangrijke meerwaarde heeft voor het Deltaprogramma. Binnen zo'n gebiedsvisie is de wateropgave één van de maatschappelijke opgaven in zo'n gebied. En door dit gebiedsgericht uit te werken is het mogelijk om een integrale aanpak van de

toekomstige wateropgaven mogelijk te maken, en te bezien hoe de uitvoering ervan kan worden gekoppeld aan andere ambities.

Een andere cruciaal onderdeel van de nieuwe delta-aanpak: werk volgens het principe van 'joint fact finding': gezamenlijk de opgaven, de kennisontwikkeling, de inzichten en de oplossingen in beeld brengen. Liefst ook met de bevolking, zoals bijvoorbeeld bij de Markermeerdijken. Ik kan u zeggen: Het werkt.

Inmiddels is een start gemaakt met de uitvoering van de maatregelen uit het nieuwe Deltaplan voor de 21e eeuw. We liggen op koers. Met de 'machinerie' van Deltawet, Deltaprogramma, Deltafonds en deltacommissaris heeft Nederland haar zorg voor veiligheid, een aangepaste ruimtelijke inrichting en voldoende zoet water voor de komende decennia goed geborgd. Tot en met 2028 heeft het Deltafonds een gemiddelde omvang van ruim € 1 miljard per jaar. Ik blijf aan de politiek adviseren niet te lang te wachten met de beslissing over het voortzetten en voeden van het Deltafonds na 2028. Want dat er geld nodig zal zijn staat vast. De opgave is gedefinieerd en onderschreven. Realiseer je dat het ongeveer 7 keer goedkoper is (VN cijfers) om preventief te investeren dan na een ramp op te ruimen en ons land weer op te bouwen. Om het nog maar niet eens over het menselijk leed te hebben. Er zal altijd doorgewerkt moeten worden om veilig in Nederland te kunnen blijven wonen en over voldoende zoet water te blijven beschikken. Het water geeft ons welvaart, maar we moeten er ook wat voor doen om op deze unieke plek in de wereld te kunnen blijven wonen. We zijn veilig en kwetsbaar tegelijk.

Water is prachtig en indrukwekkend als natuurfenomeen, als mensen kunnen we niet zonder water, en tegelijkertijd kan er zomaar als je niet oplet, ja letterlijk elke dag, een probleem ontstaan. Die complexiteit, die tegenstellingen, maken mij trots op het belangrijke werk dat we met zoveel verschillende partijen en zoveel verschillende mensen in het Deltaprogramma doen. Samen. Boven deelbelangen uit. Voor het voortbestaan van ons land, nu én in de toekomst.

Dank u wel.